

СОЛИҚ МАЖБУРИЯТЛАРИ ТИЗИМИ ВА УНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Ибрагимов Бобуришох Боҳодир ўғли

PhD, Фискал институт докторанти,

Тошкент, Ўзбекистон. Email: boburphd@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1107-0894

ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF TAX LIABILITIES AND ITS REGULATION

Ibragimov Boburshah Bohodir ogli

PhD, Fiscal Institute, DSc researcher,

Tashkent, Uzbekistan. Email: boburphd@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1107-0894

JEL Classification: H2, H24

Аннотация. Мақола муаллиф томонидан солиқ мажбуриятлари ва уларни солиқ муносабатларини тартибга солишдаги аҳамияти ўрганилган. Шунингдек, Ўзбекистон солиқ қонунчилигида солиқ мажбуриятлари тизимининг хусусиятларига баҳо берилган. Кишилик жамиятининг ривожланиб бориши давлат ва фуқаролар ўртасида юзага келадиган турли ижтимоий-иқтисодий муносабатлар тизимини ўша даврга мос равишда такомиллаштириб боришни талаб этади. Солиқ мажбуриятлари ҳам худди шу каби доимий равишда замон ва макон талаблари асосида такомиллашиб бориши шарт ҳисобланади. Бундан ташқари, мамлакатда солиқ муносабатларини тартибга солиш жараёнларининг самарадорлиги, давлат учун молиявий ресурсларни бюджетга барқарор равишда етказиб беришда эмас, балки давлат солиқ хизмати ва солиқ тўловчиларнинг ўзаро ҳамкорлиги муносабатлари шакллантира оладиган солиқ маъмуриятчилиги муҳимдир.

Мақолада солиқ мажбуриятлари тизимини таснифлашни

такомиллаштиришига оид таклифлар берилган. Давлат иқтисодий ислохотларга мос равишда солиқ сиёсати билан бирга солиқ маъмуриятчилигини ҳам такомиллаштириб боради. Чунки оқилona солиқ сиёсатининг ижроси тўлиқ таъминланиши солиқ маъмуриятчилиги механизмлари самарали таъкил этилишига боғлиқдир. Мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар билан солиқ сиёсати ва маъмуриятчилигини такомиллаштириш зарурлиги, унинг ижтимоий-иқтисодий аҳамиятига, назарий-ҳуқуқий масалаларига маҳаллий ва хорижий амалиётни ўрганиш асосида баҳо берилиши ҳозирги кун асосий масалаларидандир. Мавзуга оид адабиётлар таҳлили солиқ мажбуриятлари ва уларни таснифлаш масалалари бўйича ҳамон ягона қараш мавжуд эмаслигини кўрсатмоқда. Солиқ мажбуриятларини таснифлаш ва уларни баҳолаш масалалари ўрганилган. Шунингдек мавзу бўйича олиб борган тадқиқотлар натижаси бўйича солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштиришига оид таклиф ва

тавсиялар берилган. Бугунги кунда солиқ мажбуриятлари ва уни тартибга солувчи меъёрлар аниқ шакллантирилиши апрофлича кўриб чиқилган. Солиқ муносабатларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишида эътибор қаратиши лозим бўлган асосий йўналишлар бўйича таклиф келтириб ўтилган.

Abstract. The article studied tax obligations by the author and their importance in regulating tax relations. Also, the tax legislation of Uzbekistan gives an assessment of the characteristics of the system of tax obligations. The development of a personality society requires improving the system of various socio-economic relations that arise between the state and citizens in accordance with that period. Tax liabilities are also considered to be subject to continuous improvement, as is the case, based on the requirements of time and space. In addition, the effectiveness of the processes of regulating tax relations in the country is important, for the state, tax administration, which is able to form relations not only in the stable supply of financial resources to the budget, but also in the interaction of the state tax service and taxpayers.

Based on the results of the studies, proposals were made to improve the classification of the tax liability system. The state will improve tax administration along with tax policy in line with economic reforms. Because the full provision of the implementation of a rational tax policy depends on the effective organization of the mechanisms of tax administration. The main issues of the present day are the need to improve tax policy and administration with the economic reforms carried out in our country, the assessment of its socio-economic significance, theoretical and legal issues based on the study of domestic and foreign practice. An analysis of the literature on the

topic shows that there is still no single view on the issues of tax obligations and their classification. The issues of classification of tax obligations and assessment of the Ulan were studied. He also made suggestions and recommendations on improving tax administration as a result of his research on the subject. Today, the exact formulation of tax obligations and the norms governing it is considered in detail. A proposal was made in the main areas, which should be paid attention to when developing regulatory legal acts regulating tax relations.

Калим сўзлар: солиқ, солиқ муносабатлари, солиқ ҳуқуқи, солиқ мажбурияти, солиқ тўловчилар, солиқ муносабатлари тизими.

Keywords: taxes, tax relations, tax law, tax liability, tax payer, tax relations system.

Кириш. Тадбиркорлик субъектларини эркин фаолиятини таъминлаш, улар фаолиятига давлат органлари аралашувини тубдан қисқартиш, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, профилактик тадбирлар самарадорлигини ошириш ва қулай инвестиция муҳитини яратиш Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг муҳим устувор вазифалари сифатида эътироф этилади.

Шу боис мамлакатни 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегиясида белгиланган иқтисодиётда рақобатни таъминлаш, тадбиркорлик субъектларига тенг шароитлар яратиш, бозор муносабатларига тўлақонли ўтишни жадаллаштириш, миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш, хусусий инвестициялар ҳажмини кескин ошириш ҳамда бизнес доираларнинг ишончини янада мустаҳкамлаш мақсадида солиқ ва божхона тўловлари бўйича имтиёزلарни тақдим этишни тартибга солишни такомиллаштириш чора-тадбирлари белгиланди [1].

Шу сабабли солиқ маъмуриятчилиги муаммоларини ўрганиш ва уни такомиллаштиришда солиқ мажбуриятлари тизимини тадқиқ этиш зарур ҳисобланади. Солиқ мажбурияти муаммоларини ўрганишда унинг назарий ва ҳуқуқий асосларини тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эгадир. Шунинг учун ҳам солиқ мажбуриятлари тизими ва унинг ҳуқуқий асосларини ўрганиш ҳамда унга баҳо бериш асосида муаммолар ечимига оид таклифлар ишлаб чиқиш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Материал ва Метод. Солиқ маъмуриятчилиги унинг иштирокчилари бўлган субъектлар томонидан ўз мажбуриятларини тўлиқ ва ўз вақтида бажарилишини таъминловчи маъмурий механизмидир. Солиқ муносабатлари иштирокчилари бўлган субъектларнинг муҳим ўзига хос хусусияти уларнинг қонун нормалари билан белгиланган аниқ ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга эканлигида намоён бўлади.

Солиқ мажбуриятларини таснифлаш масалалари бўйича амалга оширилган тадқиқотларда унинг ўзига хос хусусиятларига баҳо берилган [2-9]. Аммо солиқ мажбурияти ва унинг ўзига хос хусусиятлари ҳамон олимлар ва тадқиқотлар диққат марказида ҳисобланади.

Солиқ мажбуриятлари ва уни ижроси масалалари илмий адабиётларда кўплаб муҳокама қилинмоқда. С.Я. Боженок [10], Е.П. Антипова [11] каби бир гуруҳ олимлар солиқ мажбуриятларининг мустақил тур сифатида эътироф этишни рад этиб, уни маъмурий жавобгарлик каби бир хил ҳуқуқий хусусиятга эга эканлигини таъкидлайдилар.

Иккинчи гуруҳ олимлар А.Ю.Смагина, И.И. Кучеровлар [12] эса бунинг тескарисини таъкидлайдилар,

чунки биринчи навбатда, солиқ мажбурияти ўзига хос хусусиятларга, ўз ҳуқуқий базасига, яъни қонунчилигига, объект ва субъектларига, солиқ тўловчи, солиқ органига эга эканлигини таъкидлаб, уни алоҳида мажбурият тури сифатида эътироф этадилар.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили солиқ мажбуриятлари ва уларни таснифлаш масалалари бўйича ҳамон ягона қараш мавжуд эмаслигини кўрсатмоқда. Шу боис солиқ мажбуриятларини таснифлаш ва уларни баҳолаш масалалари долзарб ҳисобланади.

Солиқ мажбуриятларини таснифлаш масалалари бўйича тадқиқотларни олиб бориш ва унинг натижаларини асослаш мақсадида мавзунини ўрганишда мантиқий фикрлаш, анализ, синтез, таққослаш ва гуруҳлаш каби усуллардан фойдаланилди.

Натижалар. Солиқ қонунчилиги бузилиши учун жавобгарлик солиқ муносабатларининг муҳим элементи ҳисобланади. Солиқ тўлашдан бўйин товлаш давлатга тегишли бўлган мулкга бўлган ҳуқуқларини поймол қилиш, унинг иқтисодий манфаатларига зиён етказиш ҳисобланади. Юридик ва жисмоний шахсларнинг солиқлар ва тўловларни тўлашдан бўйин товлаши солиқ-бюджет сиёсатининг барқарорлигини бузилиши ва жамиятда ижтимоий кескинликлар ҳамда сиёсий беқарорликни келиб чиқишига сабаб бўлади.

Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбур эканлиги белгилаб қўйилган [13]. Қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлаш Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчи ҳисобланади. Демак, бурчни бажариш ихтиёрий асосда амалга

оширилишини инобатга олсак, солиқлар ва маҳаллий йиғимлар ихтиёрий равишда белгиланган муддатларда, тўлиқ солиқ тўловчи томонидан солиқ органлари томонидан маъмурий чоралар қўлланмасдан тўланиши зарурдир.

Мажбуриятлар тизими кенг камровли бўлгани сабабли бир гуруҳ тадқиқотларда ҳуқуқ ва мажбуриятлар тизимини уч гуруҳга бўлиш зарурлигини [14], иккинчи гуруҳ олимлар эса уни тўрт гуруҳга бўлишни таклиф этади [15]. Иккинчи гуруҳ олимлар солиққа оид ҳуқуқ ва мажбуриятлар тизимини қуйидаги гуруҳларга бўлиш тавсия этган;

- *солиқ ҳуқуқи лаёқатига эгаллик, яъни бошқа солиқ-ҳуқуқий муносабатларида иштирок этишидан қатъи назар, муайян ҳуқуқ ва мажбуриятлар мажмуасига эга бўлиш лаёқати;*

- *солиққа оид муомалага лаёқатлилик, яъни шахснинг юридик аҳамиятга эга ҳаракатларни мустақил амалга ошириш лаёқати;*

- *солиқ тўлашга лаёқатлилик, яъни солиққа оид ҳуқуқбузарликлари бўйича ўз ҳаракатларига жавобгар бўлиш лаёқати;*

- *солиқ жараёнлари битимига лаёқатлилик, яъни фуқаролик битимлари тузишини шахсан амалга оширишга лаёқатли бўлиши.*

Мунозара. Демак, солиқ ҳуқуқий муносабатлар субъектлари солиқ қонунчилигида кўзда тутилган муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлган жисмоний шахслар ҳамда юридик шахслардир. Бир томондан улар солиқ тўловчилар, иккинчи томондан эса солиқ назорати ваколатларини амалга ошириш ҳуқуқига эга давлат солиқ хизмати ва бошқа ваколатли органларидир. Солиқ муносабатлар субъектларини бундай таснифлаш солиқ муносабатларини

ҳуқуқий тартибга солишни хусусий ва давлат тамойиллари нисбати жиҳатидан тақсимланишини ифодалайди. Бу уларнинг манфаатларининг ўзига хослигини тўлиқ акс эттиради ва қарама-қаршилик ва низоларнинг мавжудлигини изоҳлашга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг янги тахрирдаги Солиқ Кодексига мувофиқ солиқ тўғрисидаги қонунчилик билан солиқ тўловчилар зиммасига юклатилган солиқларни ва йиғимларни тўғри ҳисоблаб чиқариш ҳамда ўз вақтида тўлаш солиқ мажбурияти, деб эътироф этиб, унинг тизимини белгилаб беради [15]. Шунга мос равишда солиқ тўловчи томонидан ушбу мажбуриятлар тизимини бузиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик содир этилганда қўлланиладиган жазо тизими умумий шартлари ҳам Солиқ Кодексида белгиланган.

Солиққа оид ҳуқуқбузарлик учун жавобгарлик бошқа турдаги ҳуқуқбузарликлар учун қўлланиладиган жазо чораларидан фарқ қилади. Ушбу тоифага кирувчи ҳуқуқбузарликлар фақат маъмурий ёки жиноий жазо билан чегараланмайди. Солиққа оид ҳуқуқбузарлик учун қўшимча равишда молиявий жазо чоралари ҳам қўлланилади (1-жадвал).

Демак, солиқ мажбуриятини бузганлик учун жавобгарликни келтириб чиқарувчи ҳолат солиқ ҳуқуқбузарлиги бўлиб, ушбу ҳуқуқбузарлик ўз навбатида уни ташкил этувчи объектив ва субъектив белгилар тўплами ҳамда ҳуқуқбузарлик объекти билан тавсифланади.

Фикримизча, солиқ мажбурияти ва уни бажаришнинг муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамияти давлатнинг ўз вазифаларини тўлиқ ва ўз вақтида бажарилишини таъминлашда намоён бўлади. Солиқ соҳасидаги ҳуқуқбузарлик

содир этилиши қуйидаги ҳолатларда ўз ифодасини топади :

- ҳуқуқбузарликнинг объекти, яъни, солиқ соҳасида қонун билан ҳимояланган ижтимоий муносабатлар тизими мавжудлиги;

- солиқ қонунчилигида белгиланган меъёрларни бузилишига оид

қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) белгилар тўплами мавжудлиги;

- солиқ жиноятининг субъекти, яъни, уни содир этган ва қонуний жавобгарликка тортилиши зарур бўлган шахснинг мавжудлиги.

1-Жадвал

Солиқ ва бошқа ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий ва солиқ қонунчилигида белгиланган жазо чораларининг ўзига хос жиҳатлари¹

Ҳуқубузарликни белгилаш мезонлари	Солиқ қонунчилигига мувофиқ (27-29 боблар ЎЗР.СК)	Солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича белгиланган маъмурий жавобгарликлар (ЎЗР. МЖТК 13 -БОБ)
Объект	Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва Солиқ кодексида солиқларни ҳисоблаш, ҳисобга олиш ва тўлашни мажбурийлиги бўйича белгиланган муносабатлар тизими	Солиқ тўловчиларнинг солиқларни ҳисоблаш, ҳисобга олиш, тўлаш, ҳисоботлар тақдим этиш каби солиқ мажбуриятларини бажармаслик билан боғлиқ муносабатлар тизими
Субъект	Солиқ тўловчи юридик ва жисмоний шахслар	Мансабдор шахслар, жисмоний шахслар
Айбдорлик шакли	Қасдан ёки эҳтиётсизлик билан содир этилган	Қасдан ёки эҳтиётсизлик билан содир этилган
Жазо чоралари	Солиқ қонунчилигида белгиланган миқдорда, даромадга нисбатан фоиз ёки БҲМига нисбатан ёхуд даромаднинг миқдорига кўра қўлланиладиган моливий жарималар	МЖТКда белгиланган миқдордаги маъмурий жарима

Солиқ мажбуриятларини бузиш учун жавобгарликнинг ўзига хослиги

шундаки, унинг таркиби турли ҳуқуқий соҳаларида намоён бўлиши билан

¹ Ўзбекистон Республикаси СК ва МЖТКларга асосан муаллиф ишланмаси.

характерланади. Солиқ муносабатлари механизмини ҳуқуқий ҳимоя қилиш молиявий, жиноий, маъмурий ва боғхона қонунлар билан таъминланади. Шу сабабли солиқ мажбуриятларини бузиш учун жавобгарликда тармоқлараро ҳуқуқий тузилмалари иштирок этади.

Тадқиқотлар солиқ тўлашдан бўйин товлаш давлатнинг солиқ тизими билан бир вақтда пайдо бўлган ва параллел равишда ривожланганлигини кўрсатади. Солиқ тўловчиларнинг айрим гуруҳлари мол-мулклари бир қисмини давлатга солиқ сифатида беришни истамайдилар ва солиқ билан боғлиқ ахборотларни яширадилар. Давлат ўз манфаатларини ҳимоя қилиш учун ҳамда солиқ тўловчилар томонидан содир этиладиган бундай ҳаракатларни олдини олиш мақсадида, солиқлар тўлашдан бўйин товлаган шахслар билан курашиш, солиқ қонунчилигига риоя қилмаслик учун жавобгарлик тизимини белгилашга мажбур бўлади. Албатта, солиқ муносабатлари ривожланишининг турли босқичларида солиққа оид ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси турлича баҳоланади.

Хулоса. Шу сабабли солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари, вазифалари, солиқдан бўйин товлаш учун белгиланадиган жазо турлари ва миқдорлари давлатлар томонидан либераллаштириб борилган. Ўзбекистон Республикасида ХХ-асрнинг 90 йилларида бозор муносабатларини шакллантириш жараёнлари бошланган бўлиб, шу даврда солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари, вазифалари кўп ва солиқ соҳасидаги ҳуқуқбузарлик учун қўлланиладиган молиявий жазо чоралари даражаси юқори бўлган.

Солиқ муносабатларини тартибга солиш механизмларининг тарихий ривожланиши бўйича ўтказилган

тадқиқотлар натижасида қуйидаги қонуниятларни кузатиш мумкин:

- *солиқ мажбуриятлари ва уни ижросини тартибга солиш мезонлари жамиятнинг иқтисодий ривожланиш даражасига боғлиқ;*

- *жамиятда аҳоли фаровонлигини оширишда давлат томонидан солиқ юки камайтирилади;*

- *солиқ тўлашдан бўйин товлаш учун жазо даражаси янада либераллаштирилади.*

Бугунги кунда солиқ мажбуриятлари ва уни тартибга солувчи меъёрлар аниқ шакллантирилган. Солиқ муносабатларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда қонун чиқарувчи томонидан олимлар томонидан таклиф этилган қуйидаги талаблар инобатга олинishi зарур, деб ҳисоблаймиз:

- *солиқ мажбуриятларини бажармаганлик (лозим даражада бажармаганлик) учун жазо тайинлашда унинг хусусияти, ижтимоий хавфлилик даражасини ҳисобга олган ҳолда дифференциал жазо чораларини назарда тутиш;*

- *жазо даражаси содир этилган қилмишга ва бюджетга етказилган зарар мутаносиб бўлиши;*

- *бир хил ҳуқуқбузарлик учун икки марта жазо тайинланишига йўл қўймаслик;*

- *жазо тайинлашда айбдорликнинг хусусиятлари, айбни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни инобатга олинишини таъминлаш.*

Ушбу тамойиллар солиқ муносабатлари тарихий ривожланиши узок йиллик тажрибасидан келиб чиқиб шаклланган. Шу сабабли уларни солиқ муносабатларини тартибга солувчи меъерий-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб

чиқишда инобатга олиниши солиққа оид мажбуриятларни ўз вақтида ва тўлиқ бажарилиши учун хизмат қилади.

Мамлакат солиқ маъмуриятчилигининг ривожланиш даражаси солиқ тизимини оқилона ташкил этиш ва унинг самарадорлигини аниқлашда муҳим аҳамиятга эга. Шу

муносабат билан, давлат учун молиявий ресурсларни бюджетга барқарор равишда етказиб бериш эмас, балки солиқ органлари ва солиқ тўловчиларнинг ўзаро ҳамкорлиги жараёнида бир-бирига бўлган ишонч ва хурмат муносабатларини шакллантирадиган солиқ маъмуриятчилиги тизимини яратиш жуда муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 апрелдаги ПҚ-101-сонли Қарори. Т.: Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 2022 йил 9 апрель.
2. Б.И.Исроилов, О.Т.Исаев. Солиқ тизими асослари. Дарслик. "Фан ва технологиялар". 2013 й.
3. Б.И.Исроилов. «Солиқ тизими». Ўқув қўлланма. Фан ва технологиялар". 2016 й.
4. В.И.Исроилов, В.В.Ибрагимов. Issues of using economic analysis in ensuring tax control. // Finance Journal, 2015. Vol. 69-73.
5. Б.И.Исроилов. Солиқлар, ҳисоби ва таҳлили: муаммолар ва уларнинг ечимлари. Монография. Т: «Ўзбекистон», 2006 й.–272 бет.
6. Б.И.Исроилов. Солиқларнинг молиявий ҳисоби ва таҳлилининг назарий-методик муаммолари. Т.:2007 й., док. дис.
7. Б.И.Исроилов, Б.Б.Ибрагимов. Актуальные вопросы совершенствования системы учета, анализа и аудита в организациях, МНПК, г.Томбов, 13 февраль 2014 г.
8. Ибрагимов Б.Б. Солиқ мажбуриятлари ижросини таъминлашнинг тартибга солишни долзаб масалалари. // Бизнес эксперт, -Тошкент, 2019. №8, Б.-80-84.
9. Ибрагимов Б.Б. Солиқ мажбурияти ва уни таснифлаш масалалари. Агроилм, 2019 й. №2, 112-115 б.
10. С.Я.Боженок Источники государственных доходов. -М.: НУОАОУ, 2013. - 232 с.
11. Е.П.Антипова Налоговая ответственность как вид административной ответственности// Административная юстиция: международный опыт и перспективы развития в России: сб. статей. - Санкт-Петербург. - 2012. - С. 124-129.
12. А.Ю. Смагина, И.И. Кучеров. Налоговая ответственность как вид юридической ответственности. // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Юридические науки. - 2016. - № 3(26). - С. 98-102.
13. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. "Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси", 1993 йил, 1-сон, 4-модда.
14. С.Д. Радченко Злоупотребление правом в налоговых отношениях // Юрист. 2005. № 10. С. 23., Л.А. Калинина Проблемы административной ответственности за нарушения финансового и налогового законодательства // Законодательство. 1999. № 8. С. 33

15. С.Луцаев Становление законодательства о юридической ответственности за налоговые правонарушения // История государства и права. 2006. № 8. С. 18 – 19, Ю.А. Крохина Правовая охрана механизма налоговых отношений // Финансовое право. 2010. № 11. С. 28.
16. Ўзбекистон Республикасининг янги тахрирдаги Солиқ Кодекси. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 2019 йил 31 декабрь, 02/19/СК/4256-сон.
17. Natalya A. Shibaeva, Anna I. Zarudneva, Anastasia A. Sozinova, Alexander V. Shuvaev and Alexander N. Alekseev. Restructuring of Tax Liabilities as an Upcoming Trend of Economic Diversification in Modern Russia. // Optimization of the Taxation System: Preconditions, Tendencies and Perspectives. pp 83–89
18. Zulfa Rosharlianti, Rahmat Hidayat. The effect of tax planning and deferred tax liabilities on earns management. // EAJ (Economics and Accounting Journal) 2(2):124. p124-132
19. J. Booyesen W. Booyesen. A risk management strategy to identify and prioritise factors affecting industry's carbon tax liability // South African Journal of Industrial Engineering November 2018 Vol 29(3) Special Edition, pp 26-39